

УДК 332.3

DOI: 10.24144/2078-1431.2023.2(31).206–214

Сергій Газуда,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії

Вікторія Герцег,

здобувачка кафедри економіки і підприємництва

Володимир Андришин,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і підприємництва
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АГРАРНИХ РЕСУРСІВ

У статті висвітлено особливості використання аграрних ресурсів на регіональному рівні. Відмічено, що аграрний сектор економіки країни та її регіонів є пріоритетною сферою, що має можливості розширеного відтворення і перспективного зростання, передусім з виробництва органічної продукції, з подальшою реалізацією як на внутрішньому, так і зовнішньому аграрному ринку. В зазначеному контексті постає завдання стосовно формування дієвої системи управління у напрямі розроблення аграрних бренд-технологій, які сприятимуть створенню і поширенню позитивного іміджу суб'єкта аграрного господарювання. Крім цього, зумовлюється необхідність врахування регіональних особливостей розвитку аграрної сфери, оскільки будь-який регіон має специфічні властивості, що включають як географічне розташування, природно-кліматичні умови, так і прикордонність територій, які чітко окреслюються в досліджуваному Закарпатському регіоні.

Зазначено вагомість інноваційної складової на основі впровадження сучасних аграрних технологій, що базуються на гармонійному поєднанні природної компоненти, зокрема з виробництва органічної (екологічно чистої) продукції. Водночас акцентовано увагу на тому, що розширене відтворення сфери аграрного виробництва повинно базуватися на раціональному землекористуванні, науково-обґрунтованій територіальній організації сільського господарства, що є необхідним для формування циклів глибокої переробки сировини, забезпечення якості продовольчих товарів та їх безпеки, що є необхідним у контексті реалізації продукції на ринках Євросоюзу. Відмічено необхідність активізації підтримки з боку держави та регіональних органів влади діяльності Інституту аграрних ресурсів та регіонального розвитку (с. В. Бакта Березівського району), де поряд з науковою діяльністю займаються аграрним господарюванням у напрямі виведення нових сортів сільськогосподарських культур. Пріоритетом визначено ведення біодинамічного землеробства як одного з напрямів органічного землеробства, що базується на агроекологічних принципах вирощування сільськогосподарських культур; ландшафтно-екологічну організацію території

як основу формування системи землеробства; природоохоронну діяльність зі збереженням біотичного і ландшафтного різноманіття, невиснажливого використання лісових і рекреаційних ресурсів; розширення природно-заповідних територій із врахуванням басейнового принципу формування регіональної екомережі; антропоекологічну діяльність з формуванням сприятливих природних умов для проживання населення, з її середовищенідтримувальною та рекреаційною функціями.

Ключові слова: регіональні особливості, використання аграрних ресурсів, ведення органічного землеробства, інноваційна складова, сільськогосподарські культури.

The article outlines the peculiarities of the use of agricultural resources at the regional level. It was noted that the agricultural sector of the economy of the country and its regions is a priority area that has opportunities for expanded reproduction and promising growth, primarily from the production of organic products, with further implementation both on the domestic and foreign agricultural markets. In this context, a task arises regarding the formation of an effective management system in the direction of the development of agrarian brand technologies that will contribute to the creation and dissemination of a positive image of the subject of agricultural management. In addition, there is a need to take into account the regional features of the development of the agrarian sphere, since any region has its own specific properties that combine both geographical location, natural and climatic conditions, and the bordering of territories, in particular, this is clearly outlined in the studied Transcarpathian region. The importance of the innovative component based on the introduction of modern agricultural technologies based on the harmonious combination of natural components, in particular from the production of organic (environmentally friendly) products, is indicated. At the same time, attention is focused on the fact that the expanded reproduction of the sphere of agricultural production should be based on rational land use, scientifically based territorial organization of agriculture, which is necessary for the formation of cycles of deep processing of raw materials, ensuring the quality of food products and their safety, which is outlined by necessity in the context of implementation products on the markets of the European Union. The need to activate significant support from the state and regional authorities in the field of activity of the Institute of Agricultural Resources and Regional Development (V. Bakta village, Berehovo district), where, along with scientific activities, they are engaged in agricultural management in the direction of breeding new varieties of agricultural crops. Within the limits of this management, the priority is outlined for conducting biodynamic agriculture, as one of the directions of organic agriculture, based on agro-ecological principles of growing agricultural crops, landscape and ecological organization of the territory, as the basis for the formation of the farming system, nature conservation activities with the preservation of biotic and landscape diversity, tireless use of forest resources and recreational resources, the expansion of nature-protected territories taking into account the basin principle of regional eco-network formation, anthropo-ecological activity with the formation of favorable natural conditions for population living, with its environment-supporting and recreational functions.

Keywords: regional features, use of agricultural resources, organic farming, innovative component, agricultural crops.

Постановка проблеми. Сфера аграрного господарювання є первинною ланкою агропромислового комплексу (АПК), справляючи вагомий вплив на забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних економічних систем, формуючи продовольчу безпеку країни та її регіонів. Однак в умовах непередбачуваності й змінності зовнішніх впливів зумовлюється необхідність формування системних засад щодо забезпечення результативності й ефективності господарювання у сфері аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні підходи до забезпечення ефективного використання аграрних ресурсів і ведення аграрного господарювання, зокрема у напрямі біодинамічного землеробства, ведення органічного агровиробництва висвітлено у працях науковців-аграрників, зокрема таких, як Р. Безус [1], П. Гайдуцький, О. Ходаківська [4], В. Збарський, А. Остапчук [5; 6], М. Зубець, В. Медведєв, С. Балуєк [8], М. Кобець [9], Ю. Лупенко [10], М. Малік, М. Хвесик [11], М. Талавири [15; 16]. Управлінська складова забезпечення діяльності різних сфер і видів економічної діяльності виокремлена у працях О. Скібіцького, В. Матвеева, Л. Скібіцької [13] та ін. Водночас регіональні особливості розвитку аграрного підприємництва в Закарпатській області в умовах євроінтеграційних процесів й кризь призму науково-прикладних аспектів і рекомендацій обґрунтовано колективом дослідників, серед яких Л. Газуда, А. Балян, М. Газуда, Н. Волощук, С. Газуда [2].

Незважаючи на значні напрацювання з науково-обґрунтованими підходами до ведення аграрного господарювання й використання аграрних ресурсів у сучасних умовах господарювання, додаткових досліджень потребують питання регіональних особливостей їх використання.

Мета статті полягає в обґрунтуванні регіональних особливостей використання аграрних ресурсів у процесі ведення сільського господарства суб'єктами господарювання регіону й окреслення підходів до вдосконалення зазначеного процесу.

Результати дослідження. Аграрний сектор економіки країни та її регіонів є пріоритетною сферою, що має можливості до розширеного відтворення і перспективного зростання передусім з виробництва органічної продукції, з подальшою реалізацією як на внутрішньому, так і зовнішньому аграрному ринку. Однак у сучасних умовах господарювання ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств безпосередньо залежить від можливості задіяння у процес аграрного виробництва інноваційних технологій, передусім тих, які базуються на виробництві органічної продукції. Водночас постає завдання стосовно формування дієвої системи управління у напрямі розроблення аграрних бренд-технологій, які сприятимуть створенню і поширенню позитивного іміджу суб'єкта аграрного господарювання. Крім цього, зумовлюється необхідність врахування регіональних особливостей розвитку аграрної сфери, оскільки будь-який регіон має власні специфічні властивості, що поєднують як географічне розташування, природно-кліматичні умови, так і прикордонність територій. Зазначені властивості яскраво виражені у Закарпатському регіоні, з помір-

но-континентальним кліматом і можливістю аграрного господарювання, однак через гірську місцевість (близько 80% займають гори і передгір'я) і вертикальну зональність ведення сільського господарства, зокрема рослинництва, обмежено. В значній мірі сприятливими є землі низинної природно-економічної зони, де і займаються рослинництвом. У передгірній та гірській природно-економічних зонах переважає тваринницька галузь.

У контексті зазначеного доцільно відмітити специфіку і передумови щодо аграрного виробництва у Закарпатті: по-перше, регіон є малоземельним, по-друге, його ґрунти – невисокої якості, переважно із значною генетичною кислотністю, що потребують обов'язкової хімічної меліорації, по-третє, область характеризується вертикальною зональністю (виділяють такі зони: низинна, передгірна та гірська, яка займає дві третини території області). Для низинної зони характерні такі галузі сільськогосподарського виробництва: зерновиробництво, картоплярство, виноградарство, кормовиробництво, молочне скотарство та свинарство. Для передгірної зони: картоплярство, садівництво, вирощування винограду та кормових і зернофуражних культур. У гірській зоні – скотарство і вирощування картоплі [3].

Проте, незважаючи на складні умови аграрного господарювання в регіоні, сфера аграрного розвитку, як ми вже відмічали, є однією з пріоритетних у функціонуванні регіональної економічної системи. Тут зосереджено 1016 суб'єктів господарювання, серед них 22 середні підприємства та 994 малі підприємства, з яких 960 – мікропідприємства. У структурі населення регіону переважає сільське населення – 62,8% за статистичними даними станом на 2021 р. [14].

Сільськогосподарські угіддя в Закарпатській області становлять 451 тис. га, з них 200 тис. га – рілля, 94 тис. га – сіножаті, 129 тис. га – пасовища, 27 тис. га – багаторічні насадження [7]. В цілому регіональні тенденції аграрного виробництва, в розрізі галузей рослинництва і тваринництва, за період 2010-2021 рр. подано у табл. 1.

Таблиця 1

Продукція сільського господарства Закарпатської області та України за період 2010-2021 рр.*

(у постійних цінах 2016 р.; млн грн)

Показники	2010	2015	2020	2021	2021, % до 2010
Господарства усіх категорій					
Продукція сільського господарства, в тому числі:	7863,2	8369,0	8552,3	7856,5	99,9
продукція рослинництва	3875,5	4551,3	4533,7	4218,0	108,8
продукція тваринництва	3987,7	3817,7	4018,6	3638,5	91,2

*Розраховано за джерелом: [14, с. 246].

Валова сільськогосподарська продукція, як засвідчують показники табл. 1, в господарствах усіх категорій у 2021 р. становила 7856,5 млн грн (у постійних цінах 2016 р.), що становить 1,1% валової продукції сільського господарства України. У 2010 р. зазначений показник становив 7863,2 млн грн, тобто майже не змінився за одинадцять років. Стосовно галузевої структури виробництва, то продукція рослинництва у 2010 р. становила 3875,5 млн грн, тоді як у 2021 р. 4218,0 млн грн, таке зростання становить 8,8%. Відповідно продукція тваринництва у 2010 р. становила 3987,7 млн грн, а у 2021 р. 3638,5 млн грн, тобто зменшилася на 8,8%. В цілому загальна тенденція виробництва сільськогосподарської продукції має позитивну динаміку, хоч порівняно з останніми роками і незначну.

Проблемні питання розвитку аграрної сфери регіону окреслено в документі „Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років” [12]. В названій Стратегії зазначено, що в умовах Закарпаття, де майже 63% сільського населення, активізація процесів розвитку аграрного сектору набуває актуальності, як і розвитку сільських територій загалом. Водночас відмічено, що сучасний стан розвитку агропромислового комплексу Закарпаття не здатен забезпечити вирішення соціально-економічних і екологічних проблем сільських поселень.

Ключовою основою розробленої Стратегії – 2027 є її інноваційна складова з необхідністю впровадження сучасних аграрних технологій, що базуються на гармонійному поєднанні природної компоненти, зокрема з виробництва органічної (екологічно чистої) продукції. В контексті зазначеного розширене відтворення сфери аграрного виробництва повинно базуватися на [12]: раціональному землекористуванні, з огляду на малоземелля; науково-обґрунтованій територіальній організації сільського господарства, що є необхідним для формування циклів глибокої переробки сировини; забезпеченні якості продовольчих товарів та їх безпеки (необхідне у контексті реалізації продукції на ринках ЄС). У часовому проміжку до 2027 року позитивні результати даватимуть аграрні розписки як один з інструментів доступу до фінансових ресурсів для сільгоспвиробників. Водночас макроекономічна політика поліпшення інвестиційного клімату та інноваційного зростання передбачатиме сприяння як прямим, так і портфельним інвестиціям.

Значної підтримки з боку держави та регіональних органів влади потребує Інститут аграрних ресурсів та регіонального розвитку (с. В. Бакта Берегівського району), де поряд з науковою діяльністю займаються аграрним господарюванням у напрямі виведення нових сортів сільськогосподарських культур. Так, Інститут володіє 37 об'єктами інтелектуальної власності, в числі яких 1 порода овець, 8 сортів тютюну, 3 сорти та гібриди кукурудзи, 4 сорти картоплі, 13 сортів пряно-ароматичних та малопоширених овочевих культур, 2 сорти біоенергетичної культури – павлонії. При цьому Інститут аграрних ресурсів та регіонального розвитку є одним з основних виробників насінневого матеріалу зернових культур у Закарпатській області, де на полях поряд з дослідними ділянками – насінневі та товарні посіви зернових культур. Крім того, на полігоні представлено

97 сортів і гібридів сільськогосподарських культур у цілому. Водночас виробництво фіточаїв із серії «Бахтяночка» представлено такими, як:

1. *Фіточай «Шлунковий»* (Профілактика шлункових захворювань; патент на корисну модель № 94292), до складу якого входять такі трави як: нагідки лікарські, м'ята котяча, м'ята перцева, шавлія лікарська, материнка звичайна, подорожник ланцетолистий, чабер гірський, гринделія мотуля, гісоп лікарський, полин естрагон. Застосовується при запальних і диспепсичних явищах, стимулює жовчну та печінкову функції, регулює ферментаційні процеси при порушенні травлення. Має пом'якшувальну, заспокійливу та протизапальну дію.

2. *Фіточай «Цукринка»* (Профілактика цукрового діабету; патент на корисну модель № 96372), до його складу входять такі трави, як: шовковиця біла, козлятник лікарський, оман високий, стулки квасолі спаржевої, кукурудзяні рильця, фенхель звичайний, цикорій звичайний, ожина сиза. Рекомендаційне спрямування напою стосується укріплення імунної системи організму людини, відновлення роботи ферментних систем, зменшення вмісту цукру у крові, нормалізація вуглеводного обміну.

З огляду на те, що діяльність Інституту базується на широкому спектрі ведення аграрного господарювання, зокрема за п'ятьма напрямками – рослинництво, землеробство, зоотехнія, аграрна економіка і продовольство, наукове забезпечення інноваційного розвитку, то є всі сприятливі умови щодо формування на його основі агрокластерного утворення із залученням організацій аграрного спрямування, які географічно близько розташовані біля Інституту і пов'язані з ним спорідненою діяльністю. До зазначеного агрокластерного альянсу доцільно долучити інші сфери, передусім туристично-рекреаційну, лісового господарства. В зазначеному тандемі пріоритетом окреслюється:

- ведення біодинамічного землеробства як одного з напрямів органічного землеробства, що базується на агроекологічних принципах вирощування сільськогосподарських культур;
- ландшафтно-екологічна організація території як основа формування системи землеробства;
- природоохоронна діяльність зі збереженням біотичного і ландшафтного різноманіття, невиснажливого використання лісових і рекреаційних ресурсів, розширення природно-заповідних територій із врахуванням басейнового принципу формування регіональної екомережі;
- антропоекологічна діяльність з формуванням сприятливих природних умов для проживання населення, з її середовищепідтримувальною та рекреаційною функціями.

Зазначене дає можливість стверджувати, що окреслене спрямування діяльності агролісотуристичного кластеру сприятиме забезпеченню збалансованого розвитку локальної території й еколого-соціально-економічного регіонального чинника з можливістю впровадження новітніх бренд-технологій у сфері виробництва екологічно чистої (органічної) продукції, яка в подальшому реалізовуватиметься як на внутрішньому, так і зовнішньому аграрному ринках. Активізації потребують сучасні під-

ходи до організації управлінського процесу розроблення дієвих технологій брендингу як важливої компоненти маркетингового менеджменту в аграрній сфері. Отже, необхідністю зумовлюється побудова дієвої управлінської системи, яка поєднуватиме підходи до формування бренд-середовища з метою забезпечення перспектив розвитку суб'єкта господарювання, в нашому дослідженні в межах розвитку Інституту аграрних ресурсів та регіонального розвитку (с. В. Бакта Берегівського району).

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі дослідження окреслено регіональні особливості використання аграрних ресурсів. Відмічено необхідність забезпечення ефективної системи управління, яка базуватиметься на упорядкованій сукупності взаємозумовлюючих елементів з метою розроблення дієвих технологій брендингу в аграрній сфері. Задіяння комплексного підходу до розроблення аграрних бренд-технологій сприятиме формуванню конкурентоздатного середовища та розширеному відтворенню аграрного виробництва і раціональному використанню аграрних ресурсів у межах господарюючих суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безус Р. М. Організаційно-економічні засади ефективного розвитку органічного агровиробництва : монографія. Дніпропетровськ : ТОВ «ЛізуновПрес», 2014. 380 с.
2. Газуда Л.М., Балян А.В., Газуда М.В., Волощук Н. Ю., Газуда С. М. Розвиток аграрного підприємництва в Закарпатській області в умовах євроінтеграційних процесів: науково-прикладні аспекти і рекомендації. Велика Бакта. ТОВ «РІК-У». 2021. 67 с.
3. Газуда Л.М., Герцег В. А. Сфера аграрного господарювання як ключовий фактор розвитку сільських територій // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наук. праць. Вип. 1(24)/ ред.кол.: І. І. Черленяк (гол. ред.) та ін. Ужгород. ДВНЗ „УжНУ”, 2020. С. 132-140.
4. Гайдучий П. І., Ходаківська О. В. Екологізація суспільної свідомості та розвиток агросфери//Економіка АПК. 2012. № 11. С. 15-21.
5. Збарський В. К. Раціональне землекористування – джерело добробуту людей (із досвіду Німеччини)//Органічне виробництво і продовольча безпека. Житомир : Вид-во «Полісся», 2015. С. 19-23.
6. Збарський В.К. Управління домашнім господарством на засадах маркетингу [навч. посібник]/ В. К. Збарський, М. П.Талавиря, А. Д. Остапчук, М. В. Газуда, А. В. Збарська, Л. М. Газуда. Київ: НУБіП України. 2021. 443 с.
7. Земельний довідник України. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelniy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniy-fond-krayini>. Останній перегляд: 25 лис. 2022.
8. Зубець М. В., Медведєв В. В., Балюк С. А. Розвиток і наукове забезпечення органічного землеробства в європейських країнах//Вісник аграрної науки. 2010. № 10. С. 5-8.
9. Кобець М. І. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / Проект “Аграрна політика для людського розвитку”. URL: <http://dSPACE.organic-platform.org:8080/xmlui/bitstream/handle/data/323/44>.

10. Лупенко Ю. Формування попиту та пропозиції на ринку органічної продукції// Органічне виробництво і продовольча безпека. Житомир : Вид-во «Полісся», 2013. С. 3-9.
11. Малік М., Хвесик М. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування еколого-безпечного агропромислового виробництва//Економіка України. 2010. № 5. С. 3-12.
12. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років (затверджена рішенням обласної ради 20.12.2019 №1630). Ужгород, 2019. 134 с/ URL: <https://www.minregion.gov.ua/>
13. Скібіцький О.М., Матвеев В.В., Скібіцька Л.І. Менеджмент підприємницької діяльності. Книга 1. Організація бізнесу : [навч. посіб.]. К. : Кондор, 2009. 896 с.
14. Статистичний щорічник Закарпаття за 2021 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гриник. Ужгород, 2022, 399 с.
15. Талавиря М.П., Газуда Л.М., Газуда М. В. Перспективи розвитку біоекономіки замкнутого циклу в Україні //Геополітика України: історія та сучасність: збірник наукових праць. 2021. Вип 2(27). С.128-138.
16. Талавиря М.П., Газуда Л.М.,Газуда М. В. Окремі аспекти формування біоекономіки замкнутого циклу в Україні// The 2nd International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (November 7-9, 2021) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2021. 804 p. С. 736-740.

REFERENCES

1. Bezus, R. M. (2014). *Orhanizatsiyno-ekonomichni zasady efektyvnoho rozvytku orhanichnoho ahrovyrobnytstva* [Organizational and economic principles of effective development of organic agricultural production]. Dnipropetrovs'k : TOV «LizunovPres» [in Ukrainian].
2. Gazuda, L.M., Balyan, A.V., Gazuda, M.V., Voloshchuk, N.Yu., & Gazuda, S.M. (2021). *Rozvytok ahrarynoho pidpryyemnytstva v Zakarpat-s'kiy oblasti v umovakh yevrointehratsiynykh protsesiv: naukovo-prykladni aspekty i rekomendatsiyi* [Development of agrarian entrepreneurship in Zakarpattia Oblast in conditions of European integration processes: scientific and applied aspects and recommendations]. Velyka Bakta. TOV «RIK-U» [in Ukrainian].
3. Gazuda, L.M., & Hertseg, V.A. (2020). Sfera ahrarynoho hospodaryuvannya yak klyuchovyy faktor rozvytku sil's'kykh terytoriy [The sphere of agrarian management as a key factor in the development of rural areas Geopolitics of Ukraine]. *The sphere of agrarian management as a key factor in the development of rural areas Geopolitics of Ukraine - Geopolitics of Ukraine: history and modernity: Collection of Sciences works, 1(24), 132-140*. Uzhhorod: DVNZ „UzhNU” [in Ukrainian].
4. Gayuduky, P. I., & Khodakivska, O. V. (2012). Ekolohizatsiya suspil'noyi svidomosti ta rozvytok ahrosfery [Greening of public consciousness and development of the agricultural sector]. *Ekonomika APK - Economics of agriculture, 11,15-21* [in Ukrainian].
5. Zbarsky, V. K. (2015). Ratsional'ne zemlekorystuvannya – dzherelo dobrobutu lyudey (iz dosvidu Nimechchyn) [Rational land use - a source of people’s well-being (from the experience of Germany)]. *Orhanichne vyrobnytstvo i prodovol'cha bezpeka - Organic production and food security, 19-23* [in Ukrainian].

6. Zbarsky, V.K. (2021). *Upravlinnyia domashnim hospodarstvom na zasadakh marketynhu [Household management on the basis of marketing]*. Kyiv: NUBiP of Ukraine [in Ukrainian].
7. Zemel'nyy dovidnyk Ukrayiny. Retrieved from: <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelniy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniy-fond-krayini> [in Ukrainian].
8. Zubets, M.V., Medvedev, V.V., & Balyuk, S.A. (2010). Rozvytok i naukove zabezpechennya orhanichnoho zemlerobstva v yevropeys'kykh krayinakh [Development and scientific support of organic farming in European countries]. *Visnyk ahrarnoyi nauky - Visnyk agraranoi nauki*, 10, 5-8 [in Ukrainian].
9. Kobets, M. I. Orhanichne zemlerobstvo v konteksti staloho rozvytku//Proekt "Ahrarna polityka dlya lyuds'koho rozvytku [Organic farming in the context of sustainable development]. Retrieved from: <http://dspace.organic-platform.org:8080/xmlui/bitstream/handle/data/323/44> [in Ukrainian].
10. Lupenko, Y. (2013). Formuvannya popytu ta propozytsiyi na rynku orhanichnoyi produktsiyi [Formation of demand and supply on the market of organic products]. *Orhanichne vyrobnytstvo i prodovol'cha bezpeka - Organic production and food safety*, 3-9 [in Ukrainian].
11. Malik, M., & Khvesyk, M. (2010). Stalyy rozvytok sil's'kykh terytoriy na zasadakh rehional'noho pryrodokorystuvannya ekolooho-bezpechnoho ahropromyslovoho vyrobnytstva [Sustainable development of rural areas on the basis of regional environmental management of ecologically safe agro-industrial production]. *Ekonomika Ukrayiny - Economics of Ukraine*, 5, 3-12 [in Ukrainian].
12. Rehional'na stratehiya rozvytku Zakarpats'koyi oblasti na period 2021 – 2027 rokiv (zatverdzhena Rishennyam oblasnoyi rady 20.12.2019 №1630) [Regional development strategy of Zakarpattia Oblast for the period 2021-2027 (approved by the Decision of the Regional Council on 12.20.2019 No. 1630)]. Uzhhorod. Retrieved from: <https://www.minregion.gov.ua/> [in Ukrainian].
13. Skibitsky, O.M., Matveev, V.V., & Skibitsky, L.I. (2009). *Menedzhment pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti [Business management]*. K.: Condor [in Ukrainian].
14. Hrynyk, G. D. (2022). Statystychnyy shchorichnyk Zakarpattya za 2021 rik. Holovne upravlinnyia statystyky u Zakarpats'kiy oblasti [Main Department of Statistics in Zakarpattia Oblast]. Uzhhorod.
15. Talaviryia, M.P., Gazuda, L.M., & Gazuda, M.V. (2021). Perspektyvy rozvytku bioekonomiky zamknutoho tsykladu v Ukrayini [Prospects for the development of closed-loop bioeconomy in Ukraine]. *Heopolityka Ukrayiny: istoriya ta suchasnist': zbirnyk naukovykh prats - Geopolitics of Ukraine: history and modernity: collection of scientific works*, 2(27), 128-138 [in Ukrainian].
16. Talaviryia, M.P., Gazuda, L.M., & Gazuda, M.V. (2021). Okremi aspekty formuvannya bioekonomiky zamknutoho tsykladu v Ukrayini [Separate aspects of the formation of a closed cycle bioeconomy in Ukraine]. The 2nd International scientific and practical conference "Modern science: innovations and prospects" (pp.7-9, 2021). SSPG Publish, Stockholm, Sweden [in Ukrainian].